गवादीनां निषण्णानां स्याद्गोनिषदनादिकम् ।
उत्तानस्योर्ध्वपादत्वमित्येतद्दृष्टिभासनम् ॥ २२५ ॥
दण्डासनादिभेदेन पञ्चधा स्यात् स्थितासनम् ।
दण्डासनं स्यादन्वर्थं यत्र दण्डवदुत्थितः ॥ २२६ ॥
स्याद्वीरासनमुत्पादः कृत्वा भूमौ शिरः स्थितः ।
दुर्योधनासनमपि मृत्युसंयमनोऽपि सः ॥ २२७ ॥
दण्डपद्मासनं तस्मिन् जङ्घे पद्मासनोचिते ।
त्रिविक्रमासनं तार्क्ष्यासनमित्यपि साम्यतः ॥ २२८ ॥
प्राणायामः प्राणयम उत्खातो मानमस्य यत् ।
छोटिकाभिः परामृश्य जानुस्फोटक्रियाऽथ ताः ॥ २२९ ॥
षट्त्रिंशन्मन्द उत्खातो द्विगुणत्रिगुणौ पुनः ।
मध्यमश्चैवोत्तमश्च प्रथमो द्वादशैव वा ॥ २३० ॥
प्रत्याहारस्त्विन्द्रियाणां विषयेभ्यः समाहृतिः ।
धारणा तु क्वचिद्ध्येये चित्तस्य स्थिरबन्धनम् ॥ २३१ ॥
ध्यानं तु विषये तस्मिन्नेकप्रत्ययसन्ततिः ।
समाधिर्नो तदेवार्थमात्राभासनरूपकम् ॥ २३२ ॥
प्रयुक्तं धारणाद्येतत्त्रयमेकत्र संयमः ।
ओङ्कारः प्रणवस्तारस्तारकं सर्वविन्मतिः ॥ २३३ ॥
विद्वान् सन् कोविदः सूरिर्मेधावी पण्डितो बुधः ।
सुधीर्विपश्चित् सङ्ख्यावान् प्राज्ञो धीमान् विचक्षणः ॥ २३४ ॥
दीर्घदर्शी दूरदर्शी लघ्वर्थो मनीष्यपि ।
त्रिवर्गो धर्मकामार्थाश्चतुर्वर्गः समोक्षकः ॥ २३५ ॥
सबलैस्तैश्चतुर्भद्रः शास्त्रीयं तु फलं गतिः ।
सान्दृष्टिकं फलं सद्यः कार्यं कृत्यं प्रयोजनम् ॥ २३६ ॥
प्राप्तिरैक्येन सायुज्यं सार्ष्टिरैश्वर्यतुल्यता ।
ब्रह्मभूयं ब्रह्मभावो देवभूयादिकं तथा ॥ २३७ ॥
अमृतत्वं तु कैवल्यं मुक्तिर्मोक्षोऽपुनर्भवः ।
मोक्षावलम्बिनः प्रायः पाषण्डा बाह्यलिङ्गिनः ॥ २३८ ॥
ते च हेरुकशोभाद्याः प्रोक्ताः षण्णवति; क्वचित् ।
दशोत्तरं शतं कैश्चित् पाषण्डानां प्रदर्शितम् ॥ २३९ ॥
शतत्रयं षष्ट्यधिकमुक्तं चीनेशसंसदि ।
वेषाजीवकृतान्ताद्यैस्तेषां भेदः परस्परम् ॥ २४० ॥

इति भगवता यादवप्रकाशेन विरचितायां वैजयन्त्यां
भूमिकाण्डे ब्राह्मणाध्यायः ॥ ६ ॥

क्षत्रियाध्यायः ॥ ७ ॥

क्षत्रं बाहुजराजन्यौ भूशक्रः क्षत्रियो विराट् ।
राजा तु पार्थिवो भूभुग् राड् भूपो नृपतिर्नृपः ॥ १ ॥
नरेन्द्रो नरदेवश्च वश्यामात्यस्त्वधीश्वरः ।
सार्वभौमश्चक्रवर्ती नृपोऽन्यो मण्डलेश्वरः ॥ २ ॥
स्वाम्यमात्यसुहृत्कोशराष्ट्रदुर्गबलानि च ।
राज्याङ्गानि प्रकृतयः पौराणां श्रेणयोऽपि च ॥ ३ ॥
गुणाः साङ्ग्रामिकाः सर्वे स्वामिनस्त्वाभिगामिकाः ।
इन्द्रव्रतादयश्चाष्टौ सम्पत्तिर्विपदोऽपराः ॥ ४ ॥
तत्र याः शक्तयस्तिस्रः प्रभावोत्साहमन्त्रजाः ।
षाड्गुण्यमस्त्राद्यभ्यासो गुणाः साङ्ग्रामिका इमे ॥ ५ ॥
षड्गुणा आसनं यानं द्वैधं विग्रह आश्रयः ।
सन्धिश्चेन्द्रयमादीनां वृत्तमिन्द्रव्रतादिकम् ॥ ६ ॥
अथ विद्यार्जनं दानमष्टवर्गस्य वर्धनम् ।
द्विकपञ्चकषट्काणां विजयः सप्तवर्जनम् ॥ ७ ॥
उपायनैपुणं धर्म इत्याद्याः शोभनाः क्रियाः ।
दृष्टादृष्टोदयार्था यास्ते गुणा आभिगामिकाः ॥ ८ ॥
तत्राष्टवर्ग आरम्भः कृषिः सेतुर्वणिक्पथः ।
खनिस्थानं वनच्छेदो दुर्गं शून्यनिवेशनम् ॥ ९ ॥
द्विकं तु मनआत्मानाविन्द्रियाणि तु पञ्चकम् ।
षट्कं कामो मदो मानो लोभो हर्षो रुषाऽपि च ॥ १० ॥
मृगयाक्षाः स्त्रियः पानं वाक्पारुष्यार्थदूषणे ।
दण्डपारुष्यमित्येतन्महाव्यसनसप्तकम् ॥ ११ ॥
मुख्योपायास्तु सामाद्याः क्षुद्रोपायाः पुनस्त्रयः ।
मायोपेक्षेन्द्रजालं चेत्येते माया तु शाम्बरी ॥ १२ ॥
इन्द्रजालं तु कुहकमुपेक्षा त्ववधीरणम् ।
उपजापस्तु भेदः स्यात् साम सान्त्वं च सान्त्वनम् ॥ १३ ॥
तन्त्रं स्वराष्ट्रचिन्ता स्यादावापस्त्वरिचिन्तनम् ।
अदृष्टं वह्नितोयादि दृष्टं स्वपरचक्रजम् ॥ १४ ॥

राज्ञामहिभयं तु स्यात् स्वपक्षप्रभवं भयम् ।
हैमं सिंहासनं भद्रासनं त्वन्यन्नृपासनम् ॥ १५ ॥
छत्रं स्यादातपत्रं तन्नृपलक्ष्म नृपस्य चेत् ।
अभिसारस्त्वनुचरः सहायोऽनुप्लवोऽनुगः ॥ १६ ॥
सेवकश्चानुजीवी च यस्तु केलिसहायकः ।
वैहासिकः केलिकिलस्तस्मिन् हासनिकोऽपि च ॥ १७ ॥
सामन्ता राजसन्धिस्था आरक्षाः पुररक्षिणः ।
मन्त्र्यमात्यौ तु धीकर्मसहायेऽतः परे त्रिषु ॥ १८ ॥
अध्यक्षः स्यादधिकृतः स्थाने चेत् स्थानिको ह्यसौ ।
क्षुद्रोपकरणेषु स्यादध्यक्षः पारिकर्मिकः ॥ १९ ॥
कुमारोऽमात्यको मन्त्री वर्गे धर्मे तु धार्मिकः ।
हट्टे धीकर्मिकः पुर्यां चोरिको दण्डपाशिकः ॥ २० ॥
रजते नैष्किको ग्रामे स्थायुको हेम्नि भौरिकः ।
महानसे पौरोगवो दण्डपालोऽखिले बले ॥ २१ ॥
अन्तःपुरेऽन्तर्वंशिको गोपो ग्रामेषु भूरिषु ।
कालिकोऽधिकृतः शुल्के सौविदल्लस्तु सौविदः ॥ २२ ॥
स्थापत्यकञ्चुक्यार्याश्च षण्डो वर्षवरः समौ ।
प्रदेष्टा पञ्चजनीनो भाण्डागारिक इत्यपि ॥ २३ ॥
दौवारिको वेत्रधरो द्वास्थः क्षत्ता च दर्शकः ।
द्वारपाले पुरोधास्तु सौवस्तिकपुरोहितौ ॥ २४ ॥
मौहूर्तिकमौहूर्तज्यौतिषिकज्ञानिगणकदैवज्ञाः ।
सांवत्सर आदेशी कार्तान्तिक इत्यमी तुल्याः ॥ २५ ॥
यथार्हवर्णो मन्त्रज्ञो भीमरो गूढपूरुषः ।
चारोऽप्यथ वणिग्भिक्षुश्छात्रो लिङ्गी कृषीवलः ॥ २६ ॥
इति संस्थाचराः पञ्च तत्र भिक्षुरुदास्थितः ।
कृषीवलो गृहपतिश्छात्रे कापटिकश्चरे ॥ २७ ॥
सञ्चारास्त्वपरे चाराः स्थिताः संस्थाचरेषु ये ।
तीक्ष्णोऽतिहिंसनः शूरश्छत्री छद्मप्रधारवान् ॥ २८ ॥
अपसर्पाः कर्मकरव्याजात् स्थाने वसन्ति ये ।
वार्तिकः सन्देशहरो दूतः सान्देशिको रभूः ॥ २९ ॥
वैतालिको बोधकरो वन्दी तु स्तुतिपाठकः ।
मागधो मधुको घण्टाताडे घाण्टिकचातिकौ ॥ ३० ॥

कृताभिषेका महिषी महादेव्यप्यथापरा ।
देवी राजकुलोत्था चेत् परिवृक्ती तु पूजिता ॥ ३१ ॥
वावाता तु प्रियतमा स्वामिनी त्वनृपात्मजा ।
फालाकली युद्धजिता नृपस्योढाः प्रिया इमाः ॥ ३२ ॥
अनूढास्तु प्रिया राज्ञः कलाज्ञा गणिकाः स्मृताः ।
गणिका सा प्रगणिका यानाप्तपचारिका ॥ ३३ ॥
आज्ञा स्यादाज्ञागणिका या राज्ञाप्तपरिच्छदा ।
अथालगन्धिकाऽप्याज्ञागणिका कुलसम्भवा ॥ ३४ ॥
या तु भोगाय वेश्यात्वं गता वैषयिकीति सा ।
बन्धकी तु गता वेशमर्थायानाप्तसत्कृतिः ॥ ३५ ॥
शय्यास्रग्भूषणादौ तु नियुक्ता परिचारिका ।
सञ्चारिका महाकार्ये कथायां द्रविणादिषु ॥ ३६ ॥
विचारिका तूपवनकक्षान्तरविचारिणी ।
आशीस्स्वस्त्ययनाभिज्ञा या वृद्धा सा महत्तरी ॥ ३७ ॥
प्रतिहारी तु राजानं सम्भावयति या सदा ।
आयुक्तिविनियुक्ता या सा ताम्बूलकरङ्किका ॥ ३८ ॥
असिक्न्यन्तःपुरप्रेष्याऽनाप्तभोगा कुमारिका ।
विषयानन्तरो राजा शत्रुर्मित्रमतः परम् ॥ ३९ ॥
उदासीनः परस्तस्मात् पार्ष्णिग्राहस्तु पृष्ठतः ।
शत्रुर्दस्युरमित्रारी अरातिरहितो द्विषन् ॥ ४० ॥
द्वेषणः प्रत्यनीको द्विड् जिघांसुर्हिंसनो रिपुः ।
सपत्नोऽसहनो वैरी दूषकः शात्रवः परः ॥ ४१ ॥
प्रत्यर्थी पर्यवस्थाता प्रतिपक्षो विपक्षकः ।
दुर्हृद् द्वेष्यभियातिश्च परिपन्थी विरोध्यपि ॥ ४२ ॥
मित्रं नपुं त्रिषु स्निग्धवयस्येष्टहितप्रियाः ।
निजात्मीयाप्तसुहृदः सहायः सद्रुचिः सखा ॥ ४३ ॥
कोशोऽर्थसञ्चयो राज्ञां भाण्डान्यर्था हि कोशगाः ।
आयोदयौ धनोत्पत्तौ तत्क्षयेऽपचितिर्व्ययः ॥ ४४ ॥
पर्याहारः प्रजास्वायो भागधेयो बलिः करः ।
उपदा तूपहारः स्यादुपग्राह्यमुपायनम् ॥ ४५ ॥
प्रदेशनं प्राभृतं च लम्बा तूत्कोच आमिषः ।
दण्डो दमः साहसोऽस्त्री द्विपाद्यो द्विगुणो दमः ॥ ४६ ॥

अपराधो मन्तुरेनः खसृमं विप्रियागसी ।
अपवादस्तु निर्देशो निदेशः शासनं तथा ॥ ४७ ॥
शिष्टिराज्ञाऽप्यथ न्यायो देशरूपं समञ्जसम् ।
राष्ट्रं तु विषयः सोऽपि युक्तो ग्रामैः शताधिकैः ॥ ४८ ॥
उपवर्त्तनमप्यस्मिन्मण्डलं तैः शताधिकैः ।
दुष्प्रापं तु पुरं दुर्गं यन्त्रशैलजलादिभिः ॥ ४९ ॥
वारकादीनि यन्त्राणि परिखाया बहिर्भवि ।
पादुका कण्टकी गर्तः पांसुच्छन्नो महापथे ॥ ५० ॥
तलयन्त्रं क्षुराकारं यदि वा क्रकचोपमम् ।
श्वदंष्ट्रार्गलशृङ्गाटमण्डूकाद्यन्वितार्थकम् ॥ ५१ ॥
शरभा जानुमात्री दा दारुजा जानुभञ्जिनी ।
अवपातस्तु हस्त्यर्थो गर्तश्छन्नस्तृणादिना ॥ ५२ ॥
स्यात् कण्टकप्रतीसारा रज्जुः कण्टकसञ्चिता ।
अहिपृष्ठं तु निर्मांसपृष्ठास्थ्याभमयोमयम् ॥ ५३ ॥
उपस्करप्रस्खलिनी भूमिः स्थपुटपिच्छिला ।
छन्नैरेतैश्छन्नपथं सुरुङ्गादिः कृतश्च यः ॥ ५४ ॥
सैन्यं चक्रं बलं सेना चमूर्वाहिन्यनीकिनी ।
पताकिनी च पृतना ध्वजिनी च वरूथिनी ॥ ५५ ॥
सैन्यं तु भिन्नकूटं तन्नष्टावान्तरनायकम् ।
शून्यमूलं तदस्थानमन्तश्शल्यं तदोषकम् ॥ ५६ ॥
त्रिहयं पञ्चपादातं यदेकरथकुञ्जरम् ।
सैन्यं सा पत्तिरेतस्यास्त्रैगुण्यात् स्युर्यथाक्रमम् ॥ ५७ ॥
सेनामुखं गुल्मगणौ वाहिनी पृतना चमूः ।
अनीकिनीत्यनीकिन्यः पुनरक्षौहिणी दश ॥ ५८ ॥
प्रत्यासारश्चमूपार्ष्णिः सज्जनं तूपरक्षणम् ।
हस्त्यश्वरथपादातं बलं स्याच्चतुरङ्गकम् ॥ ५९ ॥
इभो मतङ्गजो हस्ती दन्ती कुम्भी करी रदी ।
स्तम्बेरमो गजो गर्जो द्विरदोऽनेकपो द्विपः ॥ ६० ॥
दन्तावलो महाकायो वारणः कुञ्जरोऽसुरः ।
महामृगः शूर्पकर्णः सामजः सिन्धुरः कपिः ॥ ६१ ॥
मदबृन्दः कुषी कम्बुः शुण्डालः षष्टिहायनः ।
भद्रो मन्द्रो मृग इति गजाः सङ्करजास्तथा ॥ ६२ ॥

अङ्गप्रत्यङ्गभद्रत्वं संक्षिप्तं भद्रलक्षणम् ।
पृथुत्वं श्लथता स्थौल्यं संक्षिप्तं मन्द्रलक्षणम् ॥ ६३ ॥
तनुप्रत्यङ्गदीर्घोच्चप्रायो मृगगणो मृगः ।
भद्रमन्द्रो भद्रमृगो भद्रमन्द्रमृगोऽपि च ॥ ६४ ॥
मन्द्रभद्रादयोऽप्येवमिति सङ्करजा नव ।
ऊर्ध्वाधःकायभेदात्ते द्विधेत्यष्टादशोदिताः ॥ ६५ ॥
पञ्चवर्षो गजो बालः पोतस्तु दशवर्षकः ।
त्रिंशद्वर्षस्तु कलभो विक्को विंशतिवर्षकः ॥ ६६ ॥
कालेऽप्यजातदन्तश्च स्वल्पाङ्गोऽपि च मक्कणः ।
आज्ञाकृद्विनयग्राही यूथनाथस्तु यूथपः ॥ ६७ ॥
लग्नो मदकलो मत्तः प्रभिन्नोऽप्यथ निर्मदः ।
उद्वान्तोऽसौ परिणतस्तिर्यग्दन्तप्रहारकः ॥ ६८ ॥
औपवाह्यो राजवाह्यः सन्नाह्यः समरोचितः ।
स्थूलह्रस्वरदोऽसोढ ईषादन्त उदग्रदन् ॥ ६९ ॥
करेणुः करिणी धेनुः कल्पना सज्जना घटा ।
गण्डूषको बहिष्कर्षः सम्भोगश्चातिहस्तकः ॥ ७० ॥
स्थूलहस्तः फलीहस्तः पृथुहस्त इति क्रमात् ।
उपर्येते गजाङ्गुल्याः प्रदेशाः सा तु कर्णिका ॥ ७१ ॥
आकर्षः परिकर्षश्च बहिष्कर्षस्य पार्श्वयोः ।
किरीटी दन्तमूलं स्यात् प्रवेष्टस्तु ततः परम् ॥ ७२ ॥
मध्येमुखं तु वाहित्थं पिलाटौ तस्य पार्श्वयोः ।
कर्णमूले पीतलिका चूलिका पिप्पलीति च ॥ ७३ ॥
तस्यास्तु पर उद्घात आरक्षः कुम्भयोरधः ।
उरःपार्श्वौ तु विक्षोभौ दर्दरौ गलपार्श्वयोः ॥ ७४ ॥
करटोऽस्य कटो गण्डो गात्रं पूर्वोऽङ्घ्रिरस्य तु ।
मूलेधोऽधः प्रदेशास्तु क्षयश्च पलिपादकः ॥ ७५ ॥
कूर्मः सन्दानभागश्च प्रोह उत्सङ्ग इत्यपि ।
विशेषभागो जघनभागो वैशाख्यपि क्रमात् ॥ ७६ ॥
गात्रे सप्त नखादूर्ध्वं पिण्डकान्तमवस्थिताः ।
पुच्छवंशोऽपवंशः स्यान्निष्कोशः कुक्षिमध्यकम् ॥ ७७ ॥
अवरं पश्चिमः पादस्तत्राधोधः स्थिताः क्रमात् ।
कालभागो बहिष्पार्श्वस्तथा जघनपिण्डिका ॥ ७८ ॥

मण्डुकी शकुटा पार्ष्णिस्तलप्रोहश्च सक्थि च ।
सन्दानभागः कूर्मश्च प्रदेशाः स्युर्नखावधेः ॥ ७९ ॥
अत्यूहः ककुदं मेढ्रे क्षीरिका चूचुकान्तरम् ।
अथ पुच्छे स्थिता किल्ली संवालो बालपुष्कलम् ॥ ८० ॥
बालपाशक इत्येवमधोऽधः स्युर्यथोत्तरम् ।
दन्तभागः पुरोभागः पुच्छभागस्तु पार्श्वतः ॥ ८१ ॥
मुखे पृषन्ति पद्मानि वमथुः करशीकरः ।
प्रवृत्तिर्मद आलानं स्तम्भस्तोत्रं तु वेणुकम् ॥ ८२ ॥
अन्दुको निगलो न स्त्री भिदुरं शृङ्खला त्रयी ।
कलापकः कण्ठबन्धस्त्रिपदी पादबन्धनम् ॥ ८३ ॥
चूषा कक्ष्या वरत्रा स्यादङ्कुशोऽस्त्री सृणिर्न षण् ।
अपष्ठं त्वङ्कुशस्याग्रं सूना दण्डोऽर्पिताङ्कुशः ॥ ८४ ॥
सूनापष्ठान्तरं मन्या वक्रकीलो हुरुट्टकः ।
कीलस्तु पुष्यलः शङ्कुर्हिल्लीरो लोहशृङ्खलः ॥ ८५ ॥
पश्चाच्चरणशङ्कौ तु पड्बीशो घुटिकोऽपि च ।
कदलिः करिणां केतुः शृङ्गारो गजमण्डनः ॥ ८६ ॥
स्थासको नक्षत्रमाला कर्णशङ्कौ तु शङ्किलौ ।
गजोपचारकुशलो वाहितो मलहारकः ॥ ८७ ॥
आधोरणा हस्तिपका हस्त्यारोहा निषादिनः ।
तत्प्रधाना महामात्रा आरोहा गजजीवनाः ॥ ८८ ॥
पादकर्म यतं तेषां यातमङ्कुशवारणम् ।
वीतं तदुभयं यच्च निस्सारं हयकुञ्जरम् ॥ ८९ ॥
अश्वस्तुरङ्गस्तुरगो हयः सप्तिस्तुरङ्गमः ।
शालिहोत्री व्रती कुण्डी प्रोथी वारुः प्रकीर्णकः ॥ ९० ॥
कुदरो घोटकस्तार्क्ष्यः क्रमणो ग्रहभोजनः ।
पाकलः परुलः पीतिर्माषाशी हि सविक्रमः ॥ ९१ ॥
श्रीवृक्षकी वक्षसि चेद्रोमावर्तो मुखेऽपि च ।
मल्लिकाक्षः सितैर्नेत्रैः कृष्णैरिन्द्रायुधो हयः ॥ ९२ ॥
पञ्चभद्रस्तु हृत्पृष्ठमुखपार्श्वेषु पुष्पितः ।
पुच्छोरःखुरपुच्छास्यैः सितैः स्यादष्टमङ्गलः ॥ ९३ ॥
आजानेयाः कुलीना स्युः पारसीकादयश्च ते ।
पारसीकादिसंज्ञास्तु पारसीकादिदेशजाः ॥ ९४ ॥

ये तु काम्बोजवाह्लीकवनायुजमुखा हयाः ।
ते निहीनकुलाः किञ्चित् (पश्चि)मोत्तरदेशजाः ॥ ९५ ॥
निहीनास्त्वब्जलारट्टशम्भला दोषिणः परे ।
तत्र शृङ्गी शृङ्गपदे मांसबुद्बुदवान् हयः ॥ ९६ ॥
मुसल्यन्यप्रभैकाङ्घ्रिः कराली तु जरूर्ददः ।
ऋषभः ककुदावर्तो यमो हीनाधिकाङ्गकः ॥ ९७ ॥
इन्द्रवृद्धिस्तु निर्मुष्कः स्त्री सरी तु खुरे त्रिके ।
कृत्तिकापिञ्जरः स स्याद्यः पृषत्पुञ्जपिञ्जरः ॥ ९८ ॥
अश्वानामागमे संज्ञा वर्णिता वर्णहेतवः ।
सिते द्वौ कर्कोकाहौ खोङ्गाहः श्वेतपिङ्गलः ॥ ९९ ॥
आनीलः स्यान्नीलकोशः पुङ्गाहः कृष्णवर्णकः ।
शोणः कोकनदच्छायस्त्रियूहः कपिलो हयः ॥ १०० ॥
कियाहो लोहितः पीतरक्तस्तूद्रकलाहकः ।
उराहस्तु मनाक् पाण्डुः कृष्णं जङ्घाद्वयं यदि ॥ १०१ ॥
पाटलो वोरुखानः स्याद् गर्दभाभः सुरूहकः ।
हलाभश्चित्रलो रेखाऽप्यस्य कृष्णाऽस्ति पृष्ठगा ॥ १०२ ॥
कलाहस्तु मनाक् पीतः कृष्णः स्याद्यदि जानुनि ।
खेल्लाहः कपिलच्छायः पाण्डुवालधिकेसरः ॥ १०३ ॥
पीतस्तु हरियाः पीतहरिते हरिहालकौ ।
पीयूषवर्णे सेराहः पङ्गुलः सितकाचसः ॥ १०४ ॥
सर्व एवान्यसंज्ञाः स्युः कर्काद्याः पुण्ड्रके सति ।
कोकुराहः खुरुराहो हलुराह इति क्रमात् ॥ १०५ ॥
कर्काद्याः खुरुराहस्तु फाले रेखा च पृष्ठगा ।
सरुराहः सेरुराहो द्वौ सेराहे सपुण्ड्रके ॥ १०६ ॥
अश्वपोतः किशोरः स्याद्वाम्यश्वा वडबाऽर्वती ।
लुठितोऽश्व उपावृत्तः सुकरो दुर्विनीतकः ॥ १०७ ॥
अह्नाऽश्वगम्यमाश्वीनं त्रिष्वेतेऽश्वतरः पुमान् ।
स्याद्वेसरो वेगसरो मूकरुण्डौ तु वेसरात् ॥ १०८ ॥
अश्वा सूतेऽश्वतर्यां तु मूकाज्जातः किसिट्टकः ।
निगालस्तु गलोद्देशे नासाग्रे प्रोथमस्त्रियाम् ॥ १०९ ॥
आवर्तो रोमजो देवमणिस्त्वेष निगालजः ।
कश्यमश्वस्य मध्यं स्याद्दन्तवेष्टस्तु नालिका ॥ ११० ॥

कालिका दन्तरेखा स्याद्दन्तच्छिद्रमुलूखली ।
कर्तनं धूलिलुठितं वर्तनं तूपवर्तनम् ॥ १११ ॥
लोठभूर्मुखरज्जुस्तु स्याद्दन्ताल्यवरक्षणी ।
दामाञ्चनं पादपाशो नासारज्जुस्तु लालिका ॥ ११२ ॥
कवियोऽस्त्री खलीनोऽस्त्री पञ्चाङ्गी कविका कवी ।
प्राक्पादरज्जुरातालो बका स्याद् द्विग्रहे द्वयोः ॥ ११३ ॥
पर्याणं स्यात् पल्ययनं वल्गावक्षेपणी कुशा ।
कशा काम्रा वक्त्रपट्टे तलिका तलसारकम् ॥ ११४ ॥
पादपुट्यां पादफली प्रक्षरं प्रखरोऽस्त्रियाम् ।
युग्याशनप्रसेवे तु द्वौ बाक्काणप्ररोहकौ ॥ ११५ ॥
आयानं स्यादलङ्कारो ग्रीवाभूषा तु गण्डकः ।
लवणस्य प्रदानाय कृता लवणलायिका ॥ ११६ ॥
तैलस्य नालिका सूत्रसङ्ग्रहोऽश्वस्य कर्षकः ।
केशकारक्षौरकारौ नालिवाहस्तु घासिकः ॥ ११७ ॥
अश्वानां तु गतिर्धारा विभिन्ना सा तु पञ्चधा ।
आस्कन्दितं धौरितकं रेचितं वल्गितं प्लुतम् ॥ ११८ ॥
इत्येतेषाञ्च पञ्चानामेकैकं बहुभेदकम् ।
गत्यर्थास्तद्वदर्थाश्च सर्वे ते बाच्यालङ्कृकाः ॥ ११९ ॥
तत्रास्कान्दतकं कोपादिव सर्वैः पदैर्मुहुः ।
उत्प्लुत्योत्प्लुत्य गमनमुपकण्ठापराभिधम् ॥ १२० ॥
अथ धौरितकं धौर्यं धौरितं धौरणं च तत् ।
तच्च कङ्कशिखिक्रोडनकुलानां गतैः समम् ॥ १२१ ॥
रेचितं स्याद्धारवहं तच्चावक्रगतिर्द्रुता ।
वल्गितं बल्गनं पद्भिर्भेदाश्चाष्टौ यमादयः ॥ १२२ ॥
प्लुतं तु लङ्घनं पक्षिमृगधर्मेण भिद्यते ।
यानं सांयात्रिकं युग्यं वाहनं वाह्यधोरणे ॥ १२३ ॥
योग्यं चास्मिंश्चक्रयुते शताङ्गः स्यन्दनो रथः ।
वहित्रं वहनं चास्मिंश्चतुरश्रे सकूबरे ॥ १२४ ॥
दीर्घद्विपक्षवहनमनः क्ली शकटोऽस्त्रियाम् ।
प्रवाहिर्नो वृत्तमध्ये पक्षकूबरवर्जिते ॥ १२५ ॥
देवतार्थो देवरथो युद्धार्थः साम्परायिकः ।
क्रीडार्थः स्यात् पुष्यरथः कृतः कर्णीरथो मृदा ॥ १२६ ॥

कर्णीरथं प्रवहणं हयनं रथगर्भके ।
गन्त्री स्त्री कूबरं न स्त्री रथे कम्बलिवाहयके ॥ १२७ ॥
रथस्तु जयकृज्जैत्रो यात्रार्थः पारियाणिकः ।
रथेऽत्र द्वैपवैयाघ्रौ प्रावृते व्याघ्रचर्मणा ॥ १२८ ॥
वृते रथे पाण्डुभिः स्यात् कम्बलैः पाण्डुकम्बली ।
एवं काम्बलवास्त्राद्याः कम्बलादिभिरावृते ॥ १२९ ॥
योग्यारथो वैनयिको जैत्रप्रभृतयस्त्रिषु ।
धूः स्त्री धुर्वी यानमुखं युगमीषान्तबन्धनम् ॥ १३० ॥
कस्तम्भि युगमध्येऽस्त्री स्यादक्षश्चक्रधारणम् ।
अक्षकीले त्वणिर्न क्ली ध्रुवः कीलोऽप्यनिर्न षण् ॥ १३१ ॥
रथलीडो रथस्यान्तं बन्धुरा तनुकूबरम् ।
रथगुप्तिर्वरूथो ना कूबरो ना युगन्धरः ॥ १३२ ॥
अनुकर्षो रथस्याधोधरणन्दार्वथान्तसः ।
युगो द्वितीयः प्रासङ्गः पताका तु ध्वजोऽस्त्रियाम् ॥ १३३ ॥
अस्योच्चूडावचूडौ द्वावूर्ध्वाधोमुखचूडकौ ।
अरि चक्रं रथपदं रथाङ्गं केशवायुधम् ॥ १३४ ॥
स्त्री नेमिर्ना प्रधिश्चक्रप्रान्ते तुम्बा तु नाभिका ।
अरास्तयोः स्थिता मध्ये रथाङ्गानि त्वपस्कराः ॥ १३५ ॥
शिबिका याप्ययानं स्याद्दोला हेलार्थरूपणम् ।
प्रेङ्खोलनं तु प्रेङ्खोलं प्रेङ्खो रिङ्खोलनाद्यपि ॥ १३६ ॥
आन्दोलनं स्यादान्दोलो दोला स्याद्दोलिकाऽपि च ।
परम्परावाहनं यत्तद्वैनीतकमस्त्रियाम् ॥ १३७ ॥
नियन्ता प्राजिता क्षत्ता यन्ता सूतश्च सारथिः ।
सव्येष्ठो दक्षिणेस्थश्च स्यन्दपार्ष्णिसारथिने ॥ १३८ ॥
सेवका युधि योद्धॄणां भटा यौधाश्च यौधकाः ।
पदातिपत्तिपादातपदातिकपदाजयः ॥ १३९ ॥
पातिकः पादिकः पद्रो रथिको रथिनो रथी ।
सेनास्थाः सैनिकाः सैन्याः सेनारक्षास्तु सैनिकाः ॥ १४० ॥
पार्ष्णिग्राहास्तु पृष्ठस्थाः साहस्रास्तु सहस्रिणः ।
परिधिस्थाः परिचराः सेनानीर्वाहिनीपतिः ॥ १४१ ॥
दंशिते स्युः कवचितसज्जसन्नद्धवर्मिताः ।
आबद्धः पुनरामुक्तः प्रतिमुक्तः पिनद्धवत् ॥ १४२ ॥

काण्डपृष्ठस्त्वायुधिक आयुधीयोऽस्त्रजीवनः ।
धन्वी धनुष्मान् धानुष्को निषङ्गयस्त्री धनुर्धरः ॥ १४३ ॥
चर्मी शाक्तीकयाष्टीकपारश्वधिककौन्तिकाः ।
काण्डीरखाड्गिकाद्याश्च चर्मशक्त्यादिधारिणः ॥ १४४ ॥
छायाकरश्छत्रधरः पताकी वैजयन्तिकः ।
पुरस्सरः पुरोगोऽग्रेसरः प्रष्ठोऽग्रतस्सरः ॥ १४५ ॥
पुरोगमः पुरोगामी यस्त्वलं यात्यरीन् प्रति ।
सोऽभ्यमित्रोऽभ्यमित्रीणोऽप्यभ्यमित्रीय इत्यपि ॥ १४६ ॥
शूरो वीरश्च विक्रान्तः पटुश्चारभटोऽपि च ।
अशूरो हतकः क्लीबो जिष्णौ तु जयिजित्वरौ ॥ १४७ ॥
शक्ये तु जेतुं जय्यः स्याज्जेयो जेतव्यमात्रके ।
जैत्रो जेता जितो भग्नः कृतहस्तस्तु शिक्षितः ॥ १४८ ॥
लघुहस्तः सुहस्तश्च कृतास्त्रः कृतपुङ्खकः ।
सायुगीनो रणे साधुरत्यन्तीनो भृशं गते ॥ १४९ ॥
कामङ्गाम्यनुकामीनो जवी तु जवनो जवः ।
जङ्घालोऽतिजवे धीरमन्थरौ मन्दगामिनि ॥ १५० ॥
स्यादुरस्वानुरसिल ऊर्जस्व्यूर्जस्वलोर्जितौ ।
बली प्रबल ओजस्वी वाच्यवद्रथिकादयः ॥ १५१ ॥
संशप्तकास्तु संग्रामात् समयेनानिवर्तिनः ।
त्वक्त्रं तु दंशनं वर्म तनुत्रं कवचोऽस्त्रियाम् ॥ १५२ ॥
माठिः स्त्री जागरो वक्षश्छदः सन्नाहकङ्कटौ ।
तत्सूत्रकं सूत्रमयं जालिका स्यादयोमयी ॥ १५३ ॥
नागोदर्युदरत्राणं जङ्घात्राणं तु मत्कुणम् ।
पट्टस्तु लिपिसन्नाहः प्रकोष्ठादौ कृतो यथा ॥ १५४ ॥
बाहुलं बाहुरक्षा च मर्दनी पादरक्षणी ।
गोधा तला च न नरौ हस्तघ्नो ज्यानिवारणे ॥ १५५ ॥
अङ्गुलित्रे कपी शीर्षत्राणे शीर्षण्यशीर्षके ।
अधिकाङ्गं सारसनं मध्ये धार्यं सकङ्कटैः ॥ १५६ ॥
सर्वाभिसारः सर्वौघः सर्वसन्नहनार्थकः ।
न क्ली हेतिः शस्त्रमस्त्रमायुच्छत्रुघ्नमायुधम् ॥ १५७ ॥
ऋष्टिः खड्गः प्रचारोऽसिर्धर्मपालः प्रजागरः ।
धर्मो विशसनो देवो मनुष्येष्टः शिवङ्करः ॥ १५८ ॥

श्रीगर्भो विजयः शास्ता कृपाणासङ्गरिष्टयः ।
कौक्षेयको भद्रसुतो ह्रस्वनिर्वंशकस्त्वसिः ॥ १५९ ॥
स्नुहीदलाभो निस्त्रिंशो मण्डलाग्रोऽन्वितार्थकः ।
चन्द्रहासोऽर्धचन्द्राग्र इली तु करवालिका ॥ १६० ॥
जम्बूगर्तस्तु खड्गाम्बु न्यस्ततैलरुचिर्यदि ।
वराभोऽनिल एरण्डबीजाभपुलकावलिः ॥ १६१ ॥
हुष्टुतः पुलकैरण्डः सितदीर्घानवस्थितैः ।
हरकस्तरवारिः स्त्री यष्टिश्चापि मृदौ पृथौ ॥ १६२ ॥
कुण्डलो दीर्घनिर्वंशे पुलकास्त्वणुराजयः ।
अथासिपुत्री क्षुरिका शस्त्रिका चासिधेनुका ॥ १६३ ॥
साऽतिदीर्घा पत्रफला कुट्टन्ती हुलमात्रिका ।
पट्टसो लोहदण्डो यस्तीक्ष्णधारः खुरोपमः ॥ १६४ ॥
कण्टकच्छेदनोऽप्येवं द्विमुखश्च भवत्यसौ ।
प्रासः कुन्तो हाटकस्तु स त्रिकण्टकसंज्ञितः ॥ १६५ ॥
भिण्डिपालः क्षेपणीयः सृगो दीर्घे महाफले ।
तोमरोऽस्त्री लोहहुलदण्डे कासूश्च सर्वला ॥ १६६ ॥
कणयो लोहमात्रोऽथ शङ्कुर्ना शल्यमस्त्रियाम् ।
वराहकर्णकोऽन्वर्थः क्षुरिकाद्याः हुलाग्रकाः ॥ १६७ ॥
हुलं द्विफलपत्राग्रं मुनयोऽस्त्र्यस्य शेखरम् ।
प्रत्याकारपरीवारौ कोशो मुष्टौ त्सरुः पुमान् ॥ १६८ ॥
शतघ्नी तु चतुस्ताला लोहकण्टकसञ्चिता ।
अयःकण्टकसंछन्ना शतघ्न्येव महाशिला ॥ १६९ ॥
भुसुण्डी स्याद्दारुमयी वृत्तायःकीलसञ्चिता ।
हस्तिचारो गजत्रासहेतुः शरभसन्निभः ॥ १७० ॥
देवदण्डोऽरत्निमात्रो दीर्घो मुसलयष्टिकः ।
द्रुघणे मुद्गरघनौ परिघः परिघातनः ॥ १७१ ॥
अस्त्रियौ चापधनुषावासेष्वासौ धनुर्गुणम् ।
कार्मुकं धन्व कोदण्डमायुधाग्र्यं शरासनम् ॥ १७२ ॥
कार्मुकं तु चतुर्हस्तं कोदण्डं त्र्यङ्गुलं विना ।
कामुकात् तु क्रमात् पञ्च विद्धायुधशरायुधे ॥ १७३ ॥
गोतमं रथायुधकं कोसलं गाण्डिवोऽस्त्रियाम् ।
पातनं मार्गणं चेति द्विगुणानि यथोत्तरम् ॥ १७४ ॥

उच्चलं ब्रह्मदण्डश्च वैशिखं बिम्बसारकम् ।
द्विगुणानि क्रमादाद्यं त्वष्टोत्तरशताङ्गुलम् ॥ १७५ ॥
केतनं पञ्चविंशत्या पलैर्द्वे द्विगुणे परे ।
करीरपृष्ठं व्यासश्च सहितं तु शतैस्त्रिभिः ॥ १७६ ॥
पलानां पञ्चभिस्त्वेषां शतैः स्यात् सहितोत्तरम् ।
लस्तुको धनुषो मध्यमग्रं लुस्तमटन्यपि ॥ १७७ ॥
अर्तिरार्तिः किरिः कोटी ज्या जीवा मौर्विका द्रुणा ।
तूणी तूण उपासङ्गतूणीरौ विशिखाश्रयः ॥ १७८ ॥
निषङ्ग इषुधिर्न क्ली पत्री तु विशिखः खगः ।
पृषत्को रोपणो बाणः कलम्बो मर्मभेदनः ॥ १७९ ॥
चित्रपुङ्खो वीरशङ्कुः शरो रोध इषुर्न षण् ।
प्रद्वेलनस्तु नाराच एषणश्चायसे शरे ॥ १८० ॥
अर्धशल्योऽर्धनाराचः कङ्कपत्रः शिलीमुखः ।
त्रिभागशल्यनाराचे द्वौ दण्डासनदण्डिकौ ॥ १८१ ॥
अर्धचन्द्रः क्षुरप्रः स्याद्विकर्णिः कर्णिकारलः ।
स्नुहीदलफलो भल्लश्चिपाटोऽल्पस्तदाकृतिः ॥ १८२ ॥
पाददण्डोऽन्वितार्थः स्याद् बाणस्तु गतपत्रणः ।
तीरी त्वल्पा वेगवती त्वग्बलाः शरजालकाः ॥ १८३ ॥
अयश्शलाका कूटोऽस्त्री पत्रकूटः सपत्रणः ।
द्विद्वाविंशत्यङ्गुलिः स्यान्निचोटे द्व्यङ्गुलोत्तराः ॥ १८४ ॥
स्युश्चोटलिङ्गकस्तालः कुलिको बिम्बसारकः ।
कर्तरी पुङ्ख आराग्रं त्वग्रं वाजश्छदावलिः ॥ १८५ ॥
पत्रणा पक्षरचना धारा शस्त्रमुखं फलम् ।
स्थानानि धन्विनां पञ्च तत्र वैशाखमस्त्रियाम् ॥ १८६ ॥
त्रिवितस्त्यन्तरौ पादौ मण्डलं तोरणाकृती ।
अन्वर्थं स्यात् समपदमालीढं तु ततेऽग्रतः ॥ १८७ ॥
दक्षिणे वाममाकुञ्च्य प्रत्यालीढं विपर्यये ।
वैहायसश्च वेधे तु योगावापं उपक्रमः ॥ १८८ ॥
हस्तावापः शरादानं प्रमाथो लस्तकग्रहः ।
मुष्ट्यायोजनमादानमिषोर्ज्यायां समूहनम् ॥ १८९ ॥
वितानं संहितस्येषोः किञ्चिदेव विकर्षणम् ।
निमित्तग्रहणं लक्ष्यग्रहो बुद्धिदृगादिना ॥ १९० ॥

आकर्णकर्षणं 'पूर्णमायामं त्वङ्गुलाधिकम् ।
ततोऽप्यर्धाङ्गुलाकृष्टसन्धानं तेजनं न ना ॥ १९१ ॥
मुष्टिमान्द्यं निर्हरणं व्यवच्छेदस्तु मोक्षणम् ।
कैराती गतिरूर्ध्वाऽधःप्रकर्षस्तु गतेर्लयः ॥ १९२ ॥
दृढदुष्करचित्राणि कर्माणि हरणानि च ।
मुचुटी सिंहकर्णी च पताका चेति मुष्टयः ॥ १९३ ॥
लक्ष्यं तु लक्षणं लक्ष्यमभिसन्धानमासिकम् ।
वेध्यं शरव्यं न नरि श्रमस्थानं खलूरिका ॥ १९४ ॥
योगाभ्यासः परिचयो बाणाभ्यास उपासनम् ।
शक्त्याद्यस्त्रं पाणिमुक्तं यन्त्रमुक्तं शरादिकम् ॥ १९५ ॥
मुक्तामुक्तं धृतं मुक्तं नागपाशादिदीर्घकम् ।
अमुक्तं छुरिकादि स्यादिति शस्त्रं चतुर्विधम् ॥ १९६ ॥
धौते निशातं निशितं क्षुतं तेजितमर्थवत् ।
फलं चर्ममयं चर्म फलकं खेटकं समम् ॥ १९७ ॥
अन्तर्लोहेन बद्धान्ते फलान्ते स्याद्वलाहका ।
हस्तिकर्णः परोवण्टः फली फलकिकाल्पिका ॥ १९८ ॥
कावाटो लघुकाष्ठः स्यात् सयष्टिर्यष्टिवारणः ।
कटिका सूत्रसंस्यूता शलाकाः परिमण्डलाः ॥ १९९ ॥
अङ्कनं सैव वेत्राद्यैः सङ्ग्राहो मुष्टिरेषु या ।
लोहाभिसार उद्योगे राज्ञां नीराजनाविधिः ॥ २०० ॥
यत्सेनयाऽभिनिर्याणं पत्युस्तदभिषेणनम् ।
आसारस्तु प्रसरणी प्रचक्रं चलितार्थकम् ॥ २०१ ॥
विरतं तु भटोद्योगोऽभिक्रमो यानमभ्यरीन् ।
वीरपाणं तु यत्पानं वृत्ते भाविनि वा रणे ॥ २०२ ॥
नासीरोस्त्र्यग्रयानं स्यादवस्कन्दस्तु सौप्तिकः ।
मृधमास्कन्दनं युद्धं समिकं साम्परायिकम् ॥ २०३ ॥
आयोधनं रणं सङ्ख्यं प्रथनं प्रविदारणम् ।
सम्प्रहारसमाघातकलिसंस्फोटसंयुगाः ॥ २०४ ॥
अभिमर्दाभिसम्पातप्रघाताभ्यागमाहवाः ।
समुदायः समुदयः सम्मर्दः सङ्गरः स्पशः ॥ २०५ ॥
संग्रामः समरोऽस्त्री स्त्री संयुदायुच्च युत् समित् ।
वीराशंसनमाजेर्भूर्घोरा लोलो महारणम् ॥ २०६ ॥

नियुद्धं बाहुयुद्धं स्यादवमर्दस्तु पीडनम् ।
अभ्यवस्कन्दनं त्वभ्यासादनं स्खलितं चलम् ॥ २०७ ॥
अविषादो धृतिर्धैर्यमवष्टम्भस्तु सौष्ठवम् ।
वीराणां यद्रणे नृत्तं तस्मिन् वीरजयन्तिका ॥ २०८ ॥
प्रसभोऽस्त्री बलात्कारो हठश्च विजयो जयः ।
प्रतीकारो वैरशुद्धिरपदानं पराक्रमः ॥ २०९ ॥
शौर्यं वीर्यमथ स्थाम बलं शुष्म तरः सहः ।
नाशस्त्वपक्रमोऽपायो विप्रयाणं पलायनम् ॥ २१० ॥
सन्द्रवोद्द्रावसन्द्रावप्रदावद्रवविद्रवाः ।
विशस्तु घात उन्मथो विशरः प्रमथो वधः ॥ २११ ॥
निर्वासनं निहननं निबर्हणनिषूदने ।
निस्तर्हणं निशरणं निकारणन्निशुम्भने ॥ २१२ ॥
निर्वापणं निरसनं निर्ग्रन्थनिहिंसने[1] ।
प्रमापणं प्रमथनं प्रवासनमपासनम् ॥ २१३ ॥
परासनं विशसनं मारणं प्रतिघातनम् ।
उद्वासनं प्रशसनं क्षणनं परिवर्जनम् ॥ २१४ ॥
उज्जासनं संज्ञपनं क्वाथनं प्रविसारणम् ।
व्यापादनं च हिंसा च कदनं सङ्कुलो वधः ॥ २१५ ॥
रुण्डोऽशिराः कबन्धोऽस्त्री कुणपस्तु शवोऽस्त्रियाम् ।
शवयानं कटः खाटिश्चिता चित्या चितिः स्त्रियाम् ॥ २१६ ॥
अरुः क्षतं ना क्षणितुर्व्रणोऽपीर्मोऽपि न स्त्रियौ ।
किणो रूढं व्रणस्थाने तुमुलं रणसङ्कुलम् ॥ २१७ ॥
जितकाशी जितरणः कान्दिशीको भयद्रुतः ।
अपराद्धशरोऽसौ स्याद्यस्य लक्ष्याच्च्युतः शरः ॥ २१८ ॥
पराजितः पराभूतः प्रणष्टस्त्वगृहीतदिक् ।
प्रस्कन्नपतितौ ध्वस्ते मूढे मूर्छालमूर्छितौ ॥ २१९ ॥
परासुरुपसम्पन्नः प्रमीतः संस्थितो मृतः ।
जीवो जीवन् किणादूर्ध्वं त्रिषु जीवस्तु जीवितम् ॥ २२० ॥
आयुर्जीवितकाले क्ली जीवातुर्जीवितागदः ॥ २२०½ ॥

इति भगवता यादवप्रकाशेन विरचितायां वैजयन्त्यां
भूमिकाण्डे क्षत्रियाध्यायः ॥ ७ ॥

---

१. 'निर्गन्धन'—इति पाठा० ॥

वैश्याध्यायः ॥ ८ ॥

अर्या भूमिस्पृशो वैश्या ऊरव्या ऊरुजा विशः ।
आजीवो जीविका वृत्तिर्वार्ता वर्तनजीवने ॥ १ ॥
मृतं क्ली याचितं भैक्षममृतं स्यादयाचितम् ।
उञ्छो धान्यश आदानं कणिशाद्यर्जनं सिलम् ॥ २ ॥
ऋतं तदुभयं स्त्री तु कृषिः क्ली प्रमृतानृते ।
सत्यानृतं तु वाणिज्यं वणिज्या वणिजा स्त्रियौ ॥ ३ ॥
पाशुपाल्यं जीववृत्तिः स्यादृणं पर्युदञ्चनम् ।
तदवृद्धिकमुद्धारः कुसीदं तु सवृद्धिकम् ॥ ४ ॥
वार्धुष्यं वार्धुषं धान्यवृद्धिर्वृद्धिः पुनः कला ।
सा कायिकान्वहं देया प्रतिमासं तु कालिका ॥ ५ ॥
कारिका तु स्वयं दृष्टा चक्रवृत्तिस्तु वृद्धिजा ।
परिवर्तेन निर्वृत्तं वस्तु स्यादापमित्यकम् ॥ ६ ॥
सेवा श्ववृत्तिरेताश्च याजनाद्याश्च वृत्तयः ।
त्रिष्वालेखात् कुडुम्बी तु क्षेत्राजीवः कृषीवलः ॥ ७ ॥
कर्षकोऽथ द्वैगुणिको वृद्ध्याजीवः कुसीदिकः ।
वार्धुषी स्याद्वार्धुषिके प्रयोक्तर्युत्तमर्णकः ॥ ८ ॥
गृहीतर्यधमर्णः स्यादाप्तः प्रत्ययितः समौ ।
मध्यस्थः प्राश्निकः साक्षी मूली स्याद्दुष्टसाक्षिणि ॥ ९ ॥
कूटसाक्षी मृषासाक्षी प्रतिभूर्लग्नकोऽन्तरः ।
अभियोक्ता शिरोवर्ती शिरस्थोऽथाभियुक्तके ॥ १० ॥
सन्दंशितोऽभिशस्तश्च वसुराक्षारिकोऽपि च ।
सदेवासत्कृतं सभ्यैस्तिरिनं साक्षिणा तु चेत् ॥ ११ ॥
अनुशिष्टमथो लेखो लेख्यं दिव्यं तु दैविकम् ।
न्यासस्तूपनिधिस्थाप्यनिक्षेपा न्यस्तकोऽस्त्रियाम् ॥ १२ ॥
सदस्या देशिकाः स्थेयाः सभास्ताराः सभासदः ।
सभ्याः सामाजिकाश्चाथ गोष्ठ्यास्था परिषत् सभा ॥ १३ ॥
समज्या तारणी संसद् घटा स्थानं सदोऽप्यना ।
द्रष्टरि व्यवहाराणां प्राड्विवाकोऽक्षदर्शकः ॥ १४ ॥
न्यायोऽक्षो व्यवहारोऽथ सम्प्रश्नः सम्प्रधारणम् ।
समर्थनं च संस्था तु मर्यादा धारणा स्थितिः ॥ १५ ॥